

Çelik Kalemle Kazıma (Burin Engraving) Yönteminin Tarihi ve Gelişimi

Hülya BÖLÜKOĞLU*

ÖZET

Günümüzde birçok sanatçı ve sanatsever linolyum, ağaç, taş, serigraf ve metal baskıya devamlı artan bir ilgi göstermektedir. Çelik kalemle kazıma (burin engraving) yöntemi de metal baskı çeşitlerinden biridir ve çelikten yapılmış kazıma kalemleri (burin'ler) kullanılarak, metal levhaların oyulması sonucunda elde edilir.

Metal baskı çeşitlerinin belki de en basiti; bu yöntemdir diyebiliriz. Fakat unutulmamalıdır ki, bu yöntemdeki ustalık, ciddi ve yorucu pratikte gizlidir.

SUMMARY

The interest among artists and artlovers in linocut, woodcut, lithography, serigraphy and engraving is constantly increasing. Burin engraving is one technique of engraving where by metal plates are incised using burins.

The burin method is perhaps the simplest form of engraving, but it should not be forgotten that there is much hidden skill in this serious and exacting practice.

Çukur baskı (metal gravür), özgün baskıresmin gerçekleştirilmesinde kullanılan tekniklerden biridir. Çelik kalemle kazıma (Burin Engraving) da, çukur baskı teknikleri içinde yer alır.

Burin, çelikten yapılmış bir kazıma kalemidir. Çelik kalemle kazıma yöntemi belirli aşamalarla gerçekleştirilir. Önce çeşitli çelik kalemler kullanılarak metal levhalar (genellikle bakır) üzerine geçirilmiş olan resim oyulur, daha sonra

* Uludağ Üniv. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

levha üzerinde oluşan çizgi ve oyuntular baskı mürekkebi ile doldurulur. Mürekkep sadece çukur bölgelerde kalacak şekilde levhanın yüzeyi temizlenir. Çukur yerleri boya dolmuş levha ve ıslatılmış kağıt, üst üste silindirik bir presten geçirilir. Yumuşamış olan kağıt, levhanın çukur kısımlarına girerek orada bulunan mürekkebi alır. Böylece levhadaki resim kağıda aktarılmış olur. Burin'le oyulan, genişleyen ve daralan çizgiler basıldığında kendine özgü bir görüntü verir.

Birçok sanatçı burin engraving ile etching'i birleştirirler. Çünkü bu yöntem çok fazla zaman ve ustalık ister.

Özgün baskıresim tekniklerine gösterilen ilgi, günümüzde şimdiye kadar görülmemiş bir biçimde artmaktadır. Buna karşın, çelik kalemle kazıma yöntemi, çukur baskı tekniklerinin en az uygulananlarından biri durumundadır. Bu tekniğin uygulanmasında ve gelişmesinde Joseph Hecht ve Stanley William Hayter gibi sanatçıların büyük rolü olmuştur. Çağdaş sanatçılardan hiçbirisi, kısaca kazıma yöntemi de diyebileceğimiz çelik kalemle kazıma yönteminin, yaratıcı ve teknik olanaklarını, Hayter kadar keşfetmiş ve kullanmış değildir. Hayter bu konuda en usta sanatçı kabul edilmektedir. Hayter'in çukur baskı süreçleri üzerine yazdığı deneyimlere dayanan kitabı 1920 yılından beri kazıma sanatının teori ve pratiğinin gelişmesinde en büyük ve tek etken olmuştur. Bu kitabın etkenliğinin büyük bir olasılıkla uzun süre devam edeceği kabul edilmektedir.

Arkeologlar, Burin Engraving terimini taş kitabelerin (Paleolitik çağa kadar yapılmış olanlar) yüzeyindeki çizgileri tanımlamak için kullanırlar. İlkel insanlar bile, kaya, boynuz ve kemikler üzerine oyma ya da yakma yoluyla çizgiler yapabilmek için çeşitli beceri ve teknikler geliştirmişlerdir. Metalin bulunmadığı zamanlarda kullanılabilen materyal çok sınırlıydı. Yine de kullanış aletler yardımıyla, özen ve sabırla yapılmış el işleri, şaşırtıcı güzellikte kontrollü işaretler yapılabilmıştır. Paleolitik çağda en az 20 kazıma çeşidi olduğu belirlenmiştir. Bu kazımalarda, genellikle sert çakmak taşı türündeki bir taşın bıçak ucu gibi sivri kısımları kullanılmıştır.

Her uygarlık ve kültür, kazıma tekniğini birbirinden farklı çeşitli amaçlarla kullanmışlardır. Fakat tekniğin özü hep aynı kalmıştır.

Daha sonra kazıma, kuyumculuk, arma yapımcılığı, süsleme zanaatı ve bir yüzey üzerine dekorasyon işi olarak gelişme göstermiştir. Genellikle kazıma, ustalık gerektiren bir beceri işi olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Geleneksel eserlerdeki kazımalar, genellikle dekoratif olmaktan çok teknik açıdan basit, sade, natüralistiktirler. İlkel denebilecek bu oymalar taze kemik ve metal kadar dayanıklı olan fildişi gibi malzemelerin üzerine yapılmıştır. Örneğin Maritime Museum'da buna örnek olan üzerine kazıma yapılmış bir fildişi parçası bulunmaktadır.

Kağıt üzerine ilk baskıların 15. yüzyılın ilk yarısında kazılmış metallerden yapıldığı kabul edilmektedir. Üzerinde tarih bulunan ilk baskı 1446 yılında yapılmıştır. İlk baskıların bir katalog olarak kullanılmak üzere yapılmış olma olasılığı vardır.

Görsel bir sanat biçimi olarak kazıma baskı, 15. yüzyılda birçok etkenin sonucunda ortaya çıkmış ve gelişmeye başlamıştır. Bu etkenlerin bazıları karmaşık ve dolaylı, bazıları ise açık ve yordanabilir niteliktedir.

Başlıca etkenleri şöyle sıralayabiliriz:

- Avrupa'da Rönesansın giderek artan etkisi,
- Baskı yapmanın güçlü ve yaygın etkisi,
- Hıristiyanlığın öğretilme ve yaygınlaştırılma gereksinimi,
- Kağıdın kalite ve miktarının artması,
- Sanatçıların, daha geniş insan kitlelerine ulaşabilme arzusu.

Başlangıçta, kazıma sanatının başlıca merkezleri Almanya'da ve İtalya'da bulunuyordu. 15. ve 16. yüzyıl orjinal kazıma baskıların çoğu çizgiye dayanan ve noktalamanın nadiren kullanıldığı bir teknikle yapılmıştır. Ayrıca doku ve ton çok azdır.

Zanaatçı - kazımacıya karşı olarak ilk sanatçı - kazımacı Martin Schöngouer'dir. Eserlerinin çoğunda Kuzey Avrupa sanatının gotik özelliklerinin en önemli yanları görülür. Bunlar; tasarım zenginliği, gerçekçilik, güçlü bir çizgi kullanımı ve sağlam yapılaşmış bir kompozisyon gibi özelliklerdir. Schöngouer, kısa sürede kazıma sanatını, pek çok kişi tarafından saygı duyulan bir düzeye çıkartmış ve geliştirmiştir.

Daha sonraları, kazıma tekniği hem Dürer hem de Lucas Van Leyden tarafından daha ileri düzeye geliştirilmiştir.

Dürer'in bu konudaki yeteneği, kendi yaşadığı yıllarda bile, pek çok kişi tarafından tanınmış ve kabul edilmiştir. Burinle kazıma yapan bir sanatçı olarak onun tekniğindeki canlılık tartışılmayacak niteliktedir. Dürer, Rönesans ideallerine bağlı görünmekle birlikte, esas olarak Gotik geleneğine bağlı kalmıştır. Dürer titiz ve ayrıntılı ifadesiyle ve dramatik düşüncesiyle tipik bir kuzeyli bakış açısına sahiptir. Dürer, burin engraving çalışmalarında, doğanın açık ve detaylı gözlemine, olağanüstü ölçüde ifade etmiştir. Ancak, günümüzdeki ve çağdaş kazıma sanatçılarının bazılarının düşüncelerine göre; teknik ustalığın böylesine çok fazla ve sıklıkla sergilenmesi aşırılık ve abartma biçiminde görülmektedir. Bununla birlikte, kazıma tekniğinin kaçınılmaz nitelikteki üretici potansiyelini ortaya çıkarma ve geliştirmede Dürer'in etkisi kabul edilmektedir.

15. yüzyılın İtalyan kazıma sanatçıları, uzun süre bir süsleme geleneğini izlemişlerdir. Bu geleneğin önemli bir özelliği (Niello Work) olarak tanınmış bir kazımacılık şeklidir. Niello çalışmaları; gümüş, bakır, bronz, altın ve diğer metallerle çizgiler kazılması ve sonradan bu çizgilerin (olukların) içinin karartılması ve böylece birbirine zıt etkileşimlerin elde edilmesi şeklinde yapılmıştır. Niello, kuyumcunun süsleme çalışmasının bir parçası olmuştur. Daha sonraki niello işlemecilerinin, baskı yapmak amacıyla, plakalar üzerine kazıma yaptıkları sanılmaktadır.

İtalya'da veya Güney Avrupa'da yapılmış ilk baskıların en iyileri, belirli karakteristik özellikler içermektedir. İtalyan sanatçıları, çizginin kendine özgü

niteliklerinin daha fazla bilincine varmışlar ve değişik çizgi kullanımlarıyla üstün bir ifade gücü sağlamışlardır. İtalyan kazımacılığının en önde gelen sanatçıları Antonio Pollaiuolo ve Andrea Mantegna'dır. Mantegna'nın tekniği bu dönemin tipik özelliklerinin hemen hemen tümünü taşır. Bunlar; farklı bir kazıma yöntemi, genellikle paralel çizgilerin kullanımı, beyaz kağıdın her yerinin olumlu biçimde değerlendirilmesi... gibi özelliklerdir. Bu tarzın en son örneği, Antonio Pollaiuolo tarafından yapılmış olan "Çıplak adamın savaşı" isimli eserdir.

15. yüzyılda tanınmış sanatçıların bazıları, kazımacılık işinin tamamını olmasa bile, bir kısmını yetenekli yardımcılarına yaptırmışlardır. Bu iş bölümü, ilerideki baskı gelişimini olumlu yönde etkileyen bir faktör olmuştur. Sanatçı resmi tasarlayan ve çizen kişi olmuş, daha sonraki işleri usta kazımacıya bırakmıştır. Bu profesyonellerin ilki ve o zamana kadar yetişenlerin en usta olanı Marcantonio Raimondi'dir. Onun etkileyici serbestliği ve diğer sanatçıların eserleri üzerinde bireysel ve ahenkli yorumları, kazımacılık tekniğinde önemli bir etki yapmıştır.

16. yüzyıla kadar çok az sayıda sanatçı kendi plakalarını kazımışlardır. Bu sanatçılardan birisi de Fransız Jean Duvet idi. Duvet, Dürer'in çağdaşı ve gerçek bir kazıma sanatı uygulayıcısıdır. Duvet, kazımacılığa, teknik açıdan bir yenilik getirmemekle birlikte, kompozisyonların değişikliği açısından dikkate değer bir sanatçıdır. Eserleri çoğunlukla, konu bakımından Dürer'inkilere benzemektedir. Fakat bütünsel olarak bakıldığında farklı bir tarzdadır. Duvet'den sonra William Blake'e kadar, bireysel orijinalitesi Duvet'ye eşit düzeyde olan sanatçı kazımacılar çok azdır, belki de yoktur diyebiliriz.

17. yüzyıla kadar kazımacılık genellikle sanat eserlerinin ve illüstrasyonların tekrar basılmasında (çoğaltılmasında) kullanılan bir yöntem olarak kabul edilmiştir. Zamanla bu konuyla uğraşanlar ve yapılan eserlerin çeşitliliği artmıştır. Bu teknik; illüstrasyonlar, kitap kapakları, portreler, haritalar, mimari görünüm ve bahçe planları gibi konular işlenmiştir. Bu tarzdaki konuların çabılaşılması, değişik uygulamaların doğmasını ve gelişmesini sağlamıştır.

Duvet'den bu yana, kazımacılık alanında önemli ve farklı bir yeri olan sanatçı da William Blake'dir. Yaşamının çoğunu profesyonel bir kazımacı olarak geçirmiş olan sanatçının, burinle yaptığı çalışmalarda çok önemli bir yenilik görülmez.

Satış amacıyla yapılan çalışmalar için, Blake'nin tekniği fazlasıyla yeterli olmuştur. Blake eserlerine hayranlık duyma, onlara tapma, ustalığını sergileme gereksinimini hiçbir zaman duymamıştır. Metal üzerine yaptığı özgün ve ilginç çalışmaları, tartışılmayacak ölçüde mükemmeldir. Bunlar; kazımacılık konusunda kendini çok iyi yetiştirmek ve kazımacılığı en iyi şekilde uygulamakla ulaşılabilen şaheserlerdir.

Blake'den sonra, birçok sanatçı, ilk İtalyan ve Alman sanatçıları tarzında kazımacılığı yaratıcı bir anlamda kullanmışlardır. Birkaç istisna dışında, bu sanatçıların yapıtları üslup ve el işlemeciliği açısından fazla abartılıdır.

Sayıları az olan modern kazıma sanatçılarının önemlileri arasında Jean Laboureur, Roger Vieillard, Etienne Cournault ve Henri-Georges Adam bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

1. CHAMBERLAIN, Walter; "Etching and Engraving", The Thames and Hudson, London, 1984.
2. LEAF, Ruth: "Etching, Engraving and Other Intaglio Printmaking Techniques", Dover Publications, Inc. New York, 1976.
3. HAYTER, Stanley William: "New Ways of Gravure", Watson-Guption Publications, New York, 1981.